

روایت پژوهی تاثیر تنبیه بر نگرش حسی و وضعیت آموزشی دانش آموزان و راهکارهای جایگزین آن

مجتبی اقبالی

دانشجوی کارشناسی علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان کرمانشاه.

نام نویسنده مسئول:

مجتبی اقبالی

چکیده

هدف از ارائه این پژوهش تبیین آثار مخرب تنبیه بر زندگی دانش آموزان و راهکارهایی برای جایگزین کردن این تنبیه می‌باشد. از روایت پژوهی برای بیان عملی این امر بهره برده شده است. در این پژوهش از روش مصاحبه باز استفاده شده است. مصاحبه شونده یکی از معلمان پایه‌ی ششم ابتدایی در شهرستان کرمانشاه می‌باشد. که به پیامدهای رفتار معلم خود در دوران ابتدایی و تاثیر آن در وی پرداخته است. شیوه تحلیل این روایت به صورت گفتگویی _ عملکردی می‌باشد. روایی پژوهش از نظر اساتید برجسته رشته علوم تربیتی مورد تایید می‌باشد و پایایی آن توسط ناظرین و بررسی اعضا مورد پذیرش می‌باشد. موضوع مورد مطالعه در این روایت آثار مخرب تنبیه کردن دانش آموزان در حالات روحی و جسمی آنها و همچنین ارائه راهکارهای جایگزین تنبیه می‌باشد. نتایجی که از تحقیق حاصل شد خاطر نشان کرد که تنبیه باعث پیامدهای ناگواری در زندگی آینده دانش آموزان می‌شود که خسارت‌های آن در مواقعی جبران ناپذیر است. بنابراین معلمان و کارکنان مدارس تا حد امکان باید از تنبیه دوری کنند و به سایر برخوردهای مسالمت آمیز به عنوان راهکارهای جایگزین دست بزنند.

واژگان کلیدی: روایت پژوهی، تنبیه، دانش آموزان، معلمان.

مقدمه

روایت و تحلیل روایت، به مثابه شیوه‌ای از بیان هدفمند و ابزاری برای انتقال پیام، مدت‌ها در سیطره‌ی ادبیات قرار داشت و پس از آن بود که راه خود را به سایر علوم انسانی باز کرد و امروز به منزله‌ی روشی نظام مند برای مطالعه و فهم پیچیدگی روابط و کسب دانش مد نظر قرار گرفته است. در جهان یکی از سازمان‌هایی که روایت پژوهی را ابزاری مناسب جهت ثبت، تحلیل و تفسیر تجارب اشخاص دیده است مراکز است که متولی امر تربیت معلم هستند. این رویکرد در سال‌های اخیر در برنامه‌ی تربیت معلم ایران نیز جای خود را یافته است (گلمرادی، ۱۳۹۵).

در روایت‌شناسی که از عمر آن بیش تر از چند دهه نمی‌گذرد، نظریه پردازان روایت را وسیله‌ای جهت انتقال دانش و معرفت دانسته و دامنه آن را بسی گسترده‌تر از قبل تعریف کرده‌اند. این شاخه از پژوهش ادبی ناظر بر تحلیل روایت و خصوصاً اشکال و انواع راوی و مطالب دیگر است و به عنوان نظریه‌ای مدرن عمدتاً با ساختارگرایی اروپایی مرتبط است، هرچند بررسی‌های قدیمی اشکال و صنایع روایی از دوران بوطیقای ارسطو را نیز از آثار مربوط به علم روایت و روایت پژوهی می‌توان دانست (میر سعید موسوی، ۱۳۹۷).

تربیت نیروهای کارآمد اجتماعی در سایه‌ی برنامه‌های توسعه‌ی حرفه‌ای شکل می‌گیرد. توسعه‌ی حرفه‌ای معلمان عبارت است از فرآیندها و فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده برای افزایش دانش، مهارت و نگرش معلمان، به نحوی که موجب یادگیری دانش آموزان شود (گاسکی، ۲۰۰۱، به نقل از مطهری، عارض، پرداختچی و قهرمانی، ۱۳۹۲).

"امروزه با توجه به تغییرات اساسی که در تعلیم و تربیت اتفاق افتاده، معیارهای توسعه‌ی حرفه‌ای معلم متحول شده است. امروزه فردی حرفه‌ای است که با کاربرد دانش در موقعیت‌های خاص حل مسئله یا مشکل‌گشایی می‌کند. به نظر شئون برنامه‌های تربیتی را باید به سمتی سوق داد که محصول آن کارگزاران علمی فکور باشند" (مهر محمدی، ۱۳۷۶: ۳۳). به نظر آیزنر دانش‌ریشه در تجربه دارد و مستلزم بازنمایی است. روایت‌ها یا داستان‌های معلمان یکی از بهترین شکل‌ها برای بازنمایی تجارب است (به نقل از چن، ۲۰۱۲). صحبت معلمان در مورد زندگی و تجاربشان در عمل، اغلب و خود به خود صورت روایت دارد (کلترمنز، ۲۰۱۴).

در پژوهش‌های روایی، محقق سعی دارد تجربه‌ی معلم را به صورت روایی درک کند و توصیف نماید (آوکی، ۲۰۰۹). تجربه‌ها می‌توانند به شکل داستان‌های روایی غنی برگردانده شوند و به ابزارهای قدرتمندی برای محققان تبدیل شوند (راشتون، ۲۰۰۴).

دفترچه یادداشت‌های شخصی، دفترچه ایده‌ها، مصاحبه‌ها، یادداشت‌های جلسات و امثال اینها از ابزارهای جمع‌آوری داده‌های روایتی هستند. در این پژوهش از روش مصاحبه باز استفاده شده است. مصاحبه‌شونده یکی از معلمان پایه‌ی ششم ابتدایی در شهرستان کرمانشاه می‌باشد. که به پیامدهای رفتار معلم خود در دوران ابتدایی و تاثیر آن در وی پرداخته است. شیوه تحلیل این روایت به صورت گفتگویی - عملکردی می‌باشد. موضوع مورد مطالعه در این روایت آثار مخرب تنبیه کردن دانش آموزان در حالات روحی و جسمی آنها و همچنین ارائه راهکارهای جایگزین تنبیه بیان شده است.

درباره‌ی روایت پژوهی و اصل تنبیه پژوهش‌های زیادی صورت گرفته است که در اینجا به اختصار و بنابر به روز بودن و در ارتباط با موضوع پژوهش به چند نمونه اشاره شده است.

یافته‌های گلمرادی (۱۳۹۵) با عنوان روایت پژوهی به این نتیجه رسیده است که روایت پژوهی به منزله خودشناسنده، با قابلیت بالای پژوهشی واسطه‌ی درک مستقیم ساختارهای آموزشی و پرورشی، زمینه ساز و نیز تقویت کننده اعتماد به نفس دانشجو معلمان و وسیله‌ی مناسبی برای کسب مهارت‌های پژوهشگری و استخراج معنا از دل موقعیت خواهد بود.

بهادری و همکاران (۱۳۹۵) در کاری با عنوان اثر پذیری راهبرد الگوی نوین کارورزی دانشگاه فرهنگیان از الگوی نوین توسعه حرفه‌ای معلمان به این نتیجه دست پیدا کرده‌اند که تجربه کشورهای پیشگام در تغییر رویکرد تربیت معلمان در جهان با محوریت تمرکز بر مولفه‌ی پژوهش محوری حاکی از آن است که اهمیت پژوهش در آموزش و پرورش بسیار برجسته تر و اثر بخش تر از سایر حوزه‌های پژوهشی است. نیکبخت و همکاران (۱۳۹۵) در کاری با عنوان تاثیر تنبیه بر یادگیری دانش آموزان به این حقیقت دست یافتند که اثر تشویق بیشتر از تنبیه است و تا جایی که ممکن است باید از تنبیه خودداری کرد. زیرا تنبیه عوارض ناخوشایندی دارد.

یافته‌های بلاغت، دینار زهی و قلندر زهی (۱۳۹۷) با عنوان تاثیر تشویق و تنبیه بر یادگیری به این اندیشه رسید که معلمان هر گونه تنبیه بدنی و فیزیکی را رد می‌کنند و تشویق را مهم‌ترین عامل برای پیش برد اهداف می‌دانند.

نتایج پژوهش میرزایی، طرفه بیان و غقاری نیا (۱۳۹۷) با عنوان بررسی تاثیر تشویق بر میزان یادگیری دانش آموزان (دوره ابتدایی) نشان می‌دهد که انسان اگر مورد نکوهش و یا ناسپاسی قرار گرفت، دلسرد و بی‌رغبت می‌شود و احساس حقارت و ضعف می‌کند و نمی‌تواند از استعدادهای خویش به نحو مطلوب استفاده نماید.

با توجه به پیشینه‌ی تحقیق و اهمیت تنبیه در مدارس ابتدایی با روش روایت پژوهی به قسمتی از آثار مخرب تنبیه در دانش آموزان و روش های جایگزین آن پرداخته شده است. امید است این تحقیق به معلمان برای نحوه بازخورد به دانش آموزان خود و دانشجو معلمان برای کسب مهارت بیشتر متمر ثمر واقعه شود.

۱- روش شناسی

از روایت پژوهی برای بیان عملی این امر بهره برده شده است. در این پژوهش از روش مصاحبه استفاده باز شده است. مصاحبه شونده یکی از معلمان پایه‌ی ششم ابتدایی در شهرستان کرمانشاه می‌باشد. که به پیامدهای رفتار معلم خود در دوران ابتدایی و تاثیر آن در وی پرداخته است. شیوه تحلیل این روایت به صورت گفتگویی _ عملکردی می باشد. موضوع مورد مطالعه در این روایت آثار مخرب تنبیه کردن دانش آموزان در حالات روحی و جسمی آنها و همچنین ارائه راهکارهای جایگزین تنبیه می باشد.

۲- شرح روایت

در مصاحبه‌ای که با معلم پایه ششم ابتدایی شد و از ایشان خواسته شد که درباره‌ی تنبیه و نقش آن روایتی از دوران کودکی خود را بازگو کنند. خاطر نشان کردند که در یک روز زمستان وقتی که زنگ دوم به صدا در آمد و به حیاط مدرسه رفتند. هنگامی که در حیاط مدرسه بازی می‌کردند و ناخودآگاه با یکی از دانش آموزان برخورد کرده و هر دو به زمین می‌افتند. معاون مدرسه ایشان را مقصر دانسته و به شدت تنبیه می‌کند. بعد از تنبیه توسط ناظم و گریه کردن، به کلاس درس وارد می‌شوند در آنجا از شدت ترسی که از تنبیه در زنگ تفریح شده بودند و ناراحتی که پیش آمده بود قادر به جواب دادن سوالات معلم نبوده و معلم نیز ایشان را تا حدودی تنبیه می‌کند و به سرزنش ایشان در مقابل بچه ها می پردازد. طبق گفته ایشان از آن روز دیگر از معاون مدرسه می‌ترسیدند و حتی از کنار او نیز رد نمی شدند. در کلاس درس برای جواب دادن به صورت شفاهی به سوالات معلم همیشه استرس به سراغ ایشان می‌آمد و دیگر قادر به بازگو کردن جواب ها نبودند و سرزنش می‌شدند ولی در امتحانات کتبی بالاترین را کسب می‌کردند و به راحتی به تمامی سوالات پاسخ درست را می‌دادند.

۳- تحلیل روایت

با توجه به برخورد سهوی ایشان با دانش آموز مذکور، رفتار ناظم باعث ایجاد ترس در ایشان شده و دیگر در حیاط مدرسه احساس راحتی نداشتند و حتی می‌توان گفت از شادی و نشاط آنها در حیاط مدرسه کاسته شده است.

همچنین دریافته شد که دانش آموز در امتحانات کتبی نمره خوبی را کسب می‌کرده است بنابراین جواب ندادن سوالات شفاهی دلیلی با ناتوان بودن ایشان در درس ها نبوده و پیشینه‌ی روحی و روانی دارد.

"روسو، از مخالفان تنبیه بدنی، معتقد است: ذات انسان ها اساسا خوب است، اما به سبب تمدن به انحراف کشیده می‌شود. نباید برای اصلاح کودک به تنبیه او متوسل شد؛ زیرا طبیعت برای هر عملی مجازاتی را پیش بینی کرده است. کودکی که با عجله می‌دود و به زمین می‌خورد و پایش زخم می‌شود این خود تنبیه است. بنابراین، می‌توان روسو را قایل به مجازات طبیعی دانست. او می‌گوید: «طبیعت برای تنبیه بدن وسایلی کامل دارد که نباید هرگز از آن جلوگیری کرد. اگر طفل می‌خواهد راه برود نباید او را مجبور به توقف کرد و اگر خواست توقف کند نباید او را به راه رفتن مجبور ساخت" (اوزمن، سموئل ام، ۱۳۷۹: ۲۱۶).

تاثیر معلم در تربیت دانش آموز بر هیچ کس پوشیده نیست، تماس نزدیک بین معلم و دانش آموز و نفوذی که معلم بر دانش آموز دارد نقش مهمی در علامت فکری و روانی ایشان ایفا می‌کند و ممکن است به شیوه های گوناگون مثل تقلید الگوسازی و گاهی اوقات همانندسازی بروز کند. معلم باید علاوه بر نقش تربیتی و پرورشی که در مدارس انجام می‌دهد الگودهی را به عنوان یک ابزار تربیتی مورد استفاده قرار دهد.

"یکی از آزمایش هایی که اسکینر را به این نتیجه گیری واداشت که تنبیه نمی‌تواند در اصلاح مؤثر باشد آزمایشی بود که توسط دانشجوی او استیس انجام گرفت" (هرگنهان، السون، ۱۳۷۶: ۱۲۴).

اسکینر از این آزمایش نتیجه می‌گیرد که تنبیه کوتاه مدت اثر می‌گذارد و موجب واپس زنی می‌شود و زمانی که دیگر تهدید تنبیه وجود نداشته باشد.

آزمایش های میدانی صورت گرفته یکی دیگر از دلایل ناکارآمدی تنبیه در زمینه تعلیم و تربیت است. ولی آنچه مسلم است همه روان شناسان تأثیر کوتاه مدت تنبیه را پذیرفته اند؛ همان گونه که اسکینر از آزمایش استیس بر روی موش ها نتیجه می‌گیرد که تنبیه تأثیر کوتاه

مدت می‌گذارد. بنابراین، مخالفت با اصل تنبیه نمی‌تواند قابل پذیرش باشد. نکته قابل توجه این است که والدین و مربیان باید برای استمرار بازدارندگی حاصل از تنبیه سازوکارهای تشویقی مناسبی را به کار بگیرند تا مسائل تربیتی در وجود کودکان نهادینه شود (حسینی، ۱۳۹۱).
 "مهم‌ترین دلیل افزایش روز افزون بزهکاری در کودکان و نوجوانان ایرانی، وجود تنبیه بدنی در محیط تربیتی آنان است. گزارش‌های متعددی از استان‌های مختلف اثبات می‌کند که کودکان و نوجوانان تنبیه شده، اغلب از کانون‌های اصلاح تربیت سر در می‌آورند یا به افراد تحقیر شده و مظلومی تبدیل می‌گردند که جرات اظهار وجود و احقاق حقوق خود را ندارند" (علمی یزدی، ۱۳۸۰: ۳۹).

۴- راهکارهای جایگزین

برای جایگزین کردن تنبیه با عوامل دیگر راهکارهای گوناگونی در تحقیق‌ها و پژوهش‌ها بیان شده است. در این پژوهش سعی شد که از خود مصاحبه شونده پرسیده شود که برای جلوگیری از اتفاقاتی که برای خود او افتاده چه راهکارهایی را جایگزین تنبیه کرده است. ایشان راهکارهای زیر را بیان کردند.

- ۱- دادن فرصت مجدد به دانش‌آموزان برای جبران اشتباه یا ضعف درسی خود.
  - ۲- بازیابی در نحوه تدریس و استفاده از روش و فنون مناسب تدریس برای دانش‌آموزان.
  - ۳- در صورت ترقی دانش‌آموز با ضعف درسی در نظر نگرفتن نمره قبلی او.
  - ۴- اگر تعداد دانش‌آموزانی که درس را به خوبی فراموش کرده‌اند زیاد باشد، گروهی را با داشتن سرگروه از دانش‌آموزان باهوش و دادن مسئولیت گروه تا حدودی به او می‌توان ایجاد کرد.
  - ۵- ارائه مطالب درسی به صورت بازی و فیلم برای جلب توجه بیشتر دانش‌آموزان.
- با توجه به راهکارهای بالا این نتیجه حاصل شد که می‌توان به جای تنبیه از موارد گوناگونی استفاده کرد که علاوه بر نداشتن آثار مخرب تنبیه، تاثیر بسزایی در تربیت دانش‌آموزان داشته باشند.
- همچنین برای صحت و درستی مطالب پیشنهادی، از چند معلم همکار در همان مدرسه مصاحبه به عمل آمد و پنج راهکار پیشنهادی توسط معلم پایه ششم به آن اطلاع دادیم. آنها نیز اذعان کردند که این روش‌ها می‌تواند جانشین مناسبی برای تنبیه باشد. درستی راهکارهای بالا را تایید کرده و از قابل اجرایی و موفق بودن این راهکارها گفتند. همچنین عده‌ایی از آنان از موفق بودن این برخی این راهکارها در طول تدریس خود به صورت عملی در سنوات گذشته سخن گفتند.

۵- نتیجه گیری

تنبیه بدنی دارای اثرات مخرب کوتاه و بلند مدت در زندگی دانش‌آموزان خواهد داشت و علاوه بر آثار جسمی که به صورت کوتاه مدت می‌باشد، دارای آثار بلند مدت روحی نیز می‌باشد (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۶).
 با توجه به پژوهش انجام گرفته این امر حاصل شد که تنبیه می‌تواند آثار زیان باری برای دانش‌آموزان داشته باشد. به همین دلیل به ارائه راهکارهای عملی و مورد تایید شده توسط معلمان مقطع ابتدایی برآمدیم. برخی از این راهکارها در سال‌های قبل به طور عملی توسط برخی معلمان انجام گرفته است و آثار خوبی برای دانش‌آموزان، معلم و همچنین مدرسه بر جای گذاشته است.
 نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش‌های بیان شده در پیشینه تحقیق از جمله نیکبخت و همکاران (۱۳۹۵)، بلاغت و همکاران (۱۳۹۷) و میرزایی و دیگران (۱۳۹۷) یکسو و هم جهت می‌باشد و همه یک هدف یعنی نبود تنبیه در مدارس و جایگزین شدن آن با رفتارهای مسالمت آمیز و خشنود کننده را دنبال می‌کنند.

منابع و مراجع

- [۱] علومی یزدی، محمد تقی. (۱۳۸۰). تنبیه بدنی در مدارس و عواقب آن. مجله تعلیم و تربیت، شماره ۶۶، ص.ص ۳۱ تا ۴۶.
- [۲] گلمرادی، صدف. (۱۳۹۵). روایت پژوهی. دومین همایش تربیت معلم، روایت پژوهی.
- [۳] موسوی، میر سعید، عقیقی، علیرضا، شریف زاده، حبیب، موسوی، میر مرتضی، موسوی. (۱۳۹۷). روایت پژوهی. پنجمین کنفرانس ملی پژوهشهای کاربردی در مدیریت و حسابداری.
- [۴] طاهری، مرتضی، عارفی، محبوبه، پرداختچی، محمد حسن و قهرمانی، محمد. (۱۳۹۲). کاوش فرآیند توسعه معلمان در مراکز تربیت معلم: نظریه داده بنیاد. فصلنامه نوآوری آموزشی، ۱۲(۴۵)، ص.ص ۱۷۶-۱۴۹.
- [۵] مهر محمدی، محمود. (۱۳۷۹). بازاندیشی فرآیند یاددهی - یادگیری و تربیت معلم. تهران: انتشارات مدرسه.
- [۶] هرگنهان، بی، آر، متیو اچ، السون. (۱۳۷۶). مقدمه ای بر نظریه های یادگیری. ترجمه علی اکبر سیف، چ سوم، تهران: دوران.
- [۷] اوزمن، هواردا، سموئل ام، کراور. (۱۳۷۹). مبانی فلسفی تعلیم و تربیت. ترجمه غلامرضا متقی فر و همکاران، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- [۸] حسینی، داود. (۱۳۹۱). مبانی نظری تنبیه از دیدگاه علم روانشناسی و اسلام. معرفت، ۲۱(۱۷۴)، ص.ص ۹۹-۱۱۷.
- [۹] قاسمی، فاطمه، ولی زاده، فاطمه، طولابی، طاهره، ساکی، ماندانا. (۱۳۸۶). بررسی برخی مشکلات رفتاری ناشی از تنبیه بدنی توسط والدین در کودکان دبستان. یافته، ۹(۴)، ص.ص ۶۵-۵۹.
- [10] Aoki, N. (2009). A small- scale Narrative Inquiry for teacher development. *Researching Language Teaching and learning: An Integration of practice and Theory*, 201-213.
- [11] Chan, E. Y. M. (2012). *The transforming power of narrative in teacher education*. Australian Journal of Teacher Education, 31(3).
- [12] Kelchtermans, G. (2014). *Narrative- Biographical Pedagogies in Teacher Education*. In International Teacher Education: promising pedagogies. 273-291.
- [13] Rushton, S. P. (2004). Using narrative inquiry to understand a student- teacher's Practical knowledge while teaching in an inner-city school, *the urban Review*, 36(1), 61-79.